

Verdringingsreeks grondwater

'BIJ WIE GAAT HET EERST DE KRAAN DICHT? ZO EENVOUDIG IS DAT NIET'

Vier van de vijf laatste zomers waren extreem droog. Terwijl waterschappen verboden instelden op het beregenen met grondwater, konden (industriële) grootverbruikers zonder restricties grondwater blijven oppompen. Wordt het tijd voor een verdringingsreeks grondwater? De provincie Noord-Brabant verkent de mogelijkheden, maar stuit op tal van dilemma's.

TEKST HANS OERLEMANS
BEELD ISTOCK, E.A.

V

Peter de Putter

Hagar Roijackers

Martijn Tholen

“Hier hoort water te staan”, zei dijkgraaf Marijn Ornstein van waterschap Vallei en Veluwe begin september in een uitzending van *Een Vandaag*. Ze stond bij de drooggevallen Verloren Beek bij Epe. Een treurig gezicht. Om haar heen was de natuur in een ‘survival modus.’ De dijkgraaf illustreerde het ‘heftige besluit’ om het onttrekken van grondwater te verbieden in de nabijheid van kwetsbare beken. Elders in het werkgebied was een gedeeltelijk verbod van kracht op het beregenen van gras- en akkerland. Het waren de laatste maatregelen in een lange reeks om onherstelbare schade aan de natuur te beperken. Dicht bij diezelfde kwetsbare beken staan bij Renkum en Eerbeek drie papier- en kartonfabrieken. Zij onttrekken jaarlijks miljoenen m³ grondwater, wat buiten de bevoegdheid van het waterschap valt. Bij volumes groter dan 150.000 m³ per jaar is de provincie verantwoordelijk. In Gelderland gaat het in totaal om 52 vergunningen voor industriële onttrekkingen en 48 voor drinkwaterwinning. De provincie heeft ook afgelopen zomer geen beperkingen opgelegd. Dijkgraaf Ornstein wil afspraken maken hoe te handelen als zich weer een ernstige droogte voordoet. Het ontbreekt nu aan een crisisinstrument om het schaarse grondwater effectief en eerlijk te verdelen, zodat de droogteschade beperkt blijft. De Waterwet geeft provincies de mogelijkheid om een regionale verdringingsreeks grondwater in te stellen: een rangorde van functies

die als eerste worden afgekoppeld bij schaarste. Het is geen verplichting, anders dan bij de verdringingsreeks oppervlaktewater.

Habitatrichtlijn

Waterschap Vallei en Veluwe verklaart desgevraagd het gesprek hierover niet via de media te willen voeren, maar aan de bestuurstafel. “Dat begrijp ik wel”, zegt water- en omgevingsjurist Peter de Putter van Sterk Consulting. “Zo eenvoudig is dit niet. Er staan grote belangen op het spel. Bij wie gaat als eerste de kraan dicht, daar komt het in feite op neer.” Sterk Consulting bracht in 2021 een rapport uit over de uitgebreide Europese en nationale wetgeving om grondwater te beschermen. Opdrachtgever VBNE (Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren) regelt onder meer de invulling van de geborgde zetels voor natuurterreinen in besturen van waterschappen. Natuurbeheerders pleiten al langer voor de invoering van een verdringingsreeks. “Grondwater verdient een betere bescherming en dat niet alleen in tijden van droogte”, stelt De Putter. “Wet- en regelgeving is er volop. Je kunt alles regelen wat gedaan moet worden, maar de beschikbare instrumenten worden spaarzaam ingezet. Toch valt daar niet langer aan te ontkomen. De natuur lijdt al jaren schade door verslechtering van de grondwaterbalans. Gebeurt dat in Natura 2000-gebieden, dan is sprake van overtreding van Europese wet- en regelgeving waaronder de Habitatrichtlijn. De leefomgeving van grondwaterafhankelijke flora en fauna mag niet >

achteruitgaan. Zelfs als dat dreigt te gebeuren, moet worden ingegrepen.”

Europees Hof

Het Europese Hof van Justitie deed in 2021 een belangwekkende uitspraak in een gerucht makende zaak. Het Wereld Natuur Fonds heeft de Spaanse overheid aangeklaagd voor de grootschalige onttrekking van grondwater door de tuinbouw bij natuurgebied Doñana in Andalusië. Het Hof oordeelt dat Spanje door niet in te grijpen in strijd handelt met de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Habitatrichtlijn. Het ‘verslechtingsverbod’ bepaalt dat elke activiteit moet worden uitgesloten die mogelijk de habitat van kwetsbare soorten zal aantasten. Verder moet grondwater dat voor menselijke activiteit wordt onttrokken in dezelfde mate worden aangevuld. De Putter: “Natuurorganisaties zullen dit vonnis goed bestuderen. Daar gaan meer rechtszaken van komen. Waterbeheerders moeten nu handelen, anders worden ze ertoe gedwongen door de rechter. Dan wordt ook de bescherming van ons grondwater een zaak van en voor juristen. Jammer als het zover moet komen, want verdroging staat al decennia op de agenda. In 1995 heb ik al meegeschreven aan een rapport van het Nationaal Onderzoeksprogramma Verdroging. Sindsdien zijn nog talloze rapporten en adviezen verschenen en convenanten gesloten, maar ondertussen verslechtert de grondwaterbalans steeds verder.”

Dilemma's in Brabant

Noord-Brabant behoort met Limburg, Gelderland, Overijssel en Drenthe tot de provincies die het meest te lijden hebben onder extreme droogte. Ook afgelopen zomer was sprake van lage tot zeer lage grondwaterstanden op de hoge zandgronden. De urgentie wordt gevoeld. Brabant kent het Breed Bestuurlijk Grondwateroverleg (BBG) waaraan dertien partijen deelnemen. Ze sloten eind 2021 het Grondwater Convenant 2021-2027 met een indrukwekkende lijst aan maatregelen. Zo moeten er ‘heldere regels komen voor

Regte Heide Waterwingebied bij Goirle waar maatregelen tegen verdroging worden genomen

die momenten dat de grondwatervoorraad niet meer toereikend is’. Dat leidt tot het volgende voornemen: *‘De provincie ontwikkelt in 2022 een verdringingsreeks grondwater onder droge omstandigheden (wat te doen bij calamiteiten) en stelt die uiterlijk in 2023 vast.’*

Zoals zo vaak blijkt de praktijk weerbarstig. De provincie heeft uitgebreid de mogelijkheden verkend en een opzet gemaakt, maar die wordt voorlopig niet geactiveerd. “Een verdringingsreeks is een zwaar instrument”, zegt gedeputeerde Hagar Roijackers van Water, Natuur en Gebiedsgerichte Aanpak. “Dat zet je niet zomaar in. Het blijkt dat toepassing van een verdringingsreeks grondwater vooral zal leiden tot beperkingen voor de landbouw, voor kapitaalintensieve teelten en voor kleine onttrekkingen. Nu zijn we samen met de waterschappen al bezig nieuw beleid te ontwikkelen voor beregingen en kleine onttrekkingen, waardoor al meer restricties mogelijk worden. Dat spoor krijgt voorrang. Maar als dit instrument straks toch nodig blijkt, moeten partijen erop voorbereid zijn. We mogen niet wegduiken.”

De provincie kan voor de verdringingsreeks grondwater een vergelijkbare rangorde vaststellen als voor de verdringingsreeks oppervlaktewater. Als eerste moeten dan functies in de categorieën 3 en 4 worden afgekoppeld. Maar bepalen wie of wat daaronder valt, levert tal van dilemma's op, volgens gedeputeerde Roijackers: “Hoe maak je bijvoorbeeld onderscheid tussen hoog- en laagwaardig gebruik van grondwater? Wat zijn precies kapitaalintensieve gewassen? En wat wordt bepalend voor de inzet van het instrument: de actuele grondwater-

standen of het neerslagtekort? Verder bestaat het risico dat onttrekkers van grondwater bij een beperking of verbod overschakelen op leidingwater, wat ook uit grondwater wordt gewonnen. Dan schieten we er niks mee op.”

Wederombouw watersysteem

Roijackers wijst op het recente rapport *Zonder water, geen later* van de onafhankelijke adviescommissie Droogte. Het is een pleidooi voor een grote omslag in het (grond)waterbeheer in Brabant. “In plaats van een crisisinstrument hebben we eerst en vooral structurele maatregelen nodig. Het rapport is daar duidelijk over: onttrekkingen verminderen, grondwater aanvullen en water besparen. De commissie heeft uitgerekend wat dit kwantitatief gaat betekenen en stelt oplossingen voor die diep ingrijpen op ons watersysteem en grondgebruik.” Met een verwijzing naar de naoorlogse wederopbouw pleit de adviescommissie voor een ‘wederombouw’ van de provincie waarbij water leidend moet zijn. Een glasheldere boodschap, vindt Roijackers. “De problemen zijn groot, de problemen zijn urgent. De commissie geeft talrijke concrete adviezen, waar we met alle partners over gaan praten. We kunnen ons niet permitteren om in kringetjes te blijven ronddraaien. Het moet, met moed.” Misschien wel de sterkste prikkel om verandering in gang te zetten, is een financiële prikkel. Grondwater en ook leidingwater zijn nog steeds spotgoedkoop. “Ja, daarom verhogen we per 1 januari 2023 de grondwaterheffing van 1,9 naar 3,8 cent per kuub grondwater. De eerste verhoging sinds 2002. De heffing geldt voor grote onttrekkingen.

(Advertentie)

'Waterbeheerders moeten nu handelen, anders worden ze ertoe gedwongen door de rechter'

Daarmee komt in vier jaar tijd ruim 15 miljoen euro vrij voor de aanpak en het tegengaan van verdroging. Samen met de waterschappen kijken we of ook kleinere onttrekkingen onder de heffing kunnen vallen."

Waterschap De Dommel

Stel de provincie Noord-Brabant had al jaren eerder een verdringingsreeks grondwater ingesteld. Zou dit instrument dan in de voorbije droge zomers zijn geactiveerd? Zou het geholpen hebben? Bestuurder Martijn Tholen van waterschap De Dommel geeft een genuanceerd antwoord. "In theorie kan het verdere verdroging beperken, maar de gevolgen van het verminderen of stopzetten van grondwateronttrekkingen zijn heel ingrijpend vooral voor de industrie en agrarische sector. Dat zijn de sectoren die in beeld komen, omdat de drinkwaterbedrijven een leveringsplicht hebben."

Volgens het Convenant Grondwater en ook het advies *Zonder Water Geen Later* kan Brabant met ingrijpende maatregelen de afname van het grondwater stoppen en een nieuwe robuuste en droogtebestendige balans creëren. Dat betekent tot 100 miljoen m³ minder grondwater onttrekken en 100 tot 150 miljoen m³ per jaar meer infiltreren. Maar tegelijkertijd blijft de watervraag stijgen door bevolkingsgroei en meer bedrijvigheid, terwijl ook de weersextremen zullen toenemen. Kan het watersysteem dit aan?

Bestuurder Tholen: "De opgave is inderdaad groot. Theoretisch valt er nog voldoende water, alleen niet altijd op het goede moment. Het wordt een puzzel om dat water voor droge perioden vast te houden aan de oppervlakte en in de bodem. Ons systeem van snel water afvoeren moeten we ombouwen naar een systeem van opslaan en infiltreren. Dat vraagt ruimte en betekent automatisch dat niet meer alles overal kan. Nieuw waterbeleid zal zeker invloed hebben op bestaande functies en gebruik. Wel is er afgesproken om als ergens functies moeten veranderen de betrokken ondernemers perspectief te bieden."

Pijn lijden

"Vier droge zomers in vijf jaar", zegt De Putter. "Hoeveel meer stimulans heb je nodig om het roer om te gooien? Voeg daarbij dat Europese en nationale wetgeving dwingend voorschrijven dat grondwater moet worden beschermd. Hoe langer dit vooruit wordt geschoven, hoe draconische de maatregelen om alsnog de doelen te kunnen halen. Hogere tarieven is een begin, maar kijk ook kritisch naar vergunningen. Nieuwe omstandigheden geven provincies en waterschappen een juridische basis om vergunningen aan te passen. Dat gaat pijn doen bij partijen die veel water onttrekken, maar nu lijdt de natuur. Alleen die hoor je niet."•

GEA komt naar u toe!

Test de nr. 1 decanter voor slibontwatering.

Onze centrifuge zorgt voor de best denkbare resultaten bij communale slibontwatering en de ontwatering van mest en digestaat. De hoogst mogelijke g-krachten leiden tot de droogste koek én leveren het schoonste centraat op. Test en ervaar het zelf wat deze technologie aan voordelen biedt! Wij komen bij u langs op locatie met onze mobiele GEA Biosolids Decanter.

→ Maak nu een testafpraak:

E Steven.deBoer@gea.com
M +31 6 2112 8190

GEA.com/nederland

GEA Engineering
for a better
world.